

unapređenja poljoprivredne proizvodnje pokazala je kako u uvjetima sitnog posjeda nema uvjeta za modernizaciju gospodarskog sektora. Robnost poljoprivredne proizvodnje u stalnom je padu od 1988. g. a udio robnosti je relativno nizak i iznosi u prosjeku 37,75%. Najveću robnost imaju šećerna repa, suncokret i pšenica, dok su najmanje prisutni na tržištu krumpir i grožđe. Potrebno je okrupnjavanje posjeda, no kako to nije moguće učiniti u kratkom vremenu, autori ističu da bi trebalo povećati poticajne mjere u proizvodnji radnointenzivnih proizvodnji (voćarstvo, vinogradarstvo, povrtlarstvo i drugo), da bi se ostvario veći stupanj robnosti, odnosno viši dohodak po jedinici površine.

Diverzifikacija je bitna strategija u razvitku poljoprivrede i prehrambene industrije Istočne Hrvatske, smatraju *Ljubomir Baban* i *Kata Ivić*. Različitost u proizvodnji poljoprivrednih proizvoda nije dovoljno prisutna. Tako još uvijek u strukturi sjetve dominiraju žitarice, a trebao bi rasti udio industrijskog bilja, povrća i voća. I ovi autori, kao i većina u ovom zborniku ističu potrebu izrade gospodarske strategije za Hrvatsku, a onda i posebno za svaku od njezinih regija.

Zbornik radova o razvojnim perspektivama Slavonije i Baranje analitički je presjek slavonskog socioprostornog ambijenta u poslijeratnom razdoblju. Radovi su interdisciplinarnog karaktera, što samo proširuje spoznaje o socijalnoj zbilji ove hrvatske regije. Stoga pohvala organizatorima skupa kao i autorima ovih tekstova, koji su svakako pridonijeli konceptualizaciji mogućih naznaka izlaska iz stagnacije/krize ovog prostora. Slavonskom povratku 'prilikama zemaljskoga raja' (kako je o tome svojedobno pisao Relković) da budemo na kraju malo patetični, svakako pridonosi i sadržaj ovoga zbornika.

Dragutin Babić

WHY WE NEED A NEW WELFARE STATE

Gøsta Esping-Andersen, Duncan Gallie, Anton Hemerijck i John Myles

Oxford: Oxford University Press, 2002., 244 str.

Nije pretjerano reći da su djela Gøste Esping-Andersena obilježila područje komparativne socijalne politike u devedesetima. Tome je bez sumnje doprinijela i aktualnost pristupa i tema koje djela oslovljavaju. Osim kapitalnog djela *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (1990.), Esping-Andersen je u prošlom desetljeću uredio *Changing Classes: Stratification and Mobility in Post-Industrial Societies* (1993.) i *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies* (1996.) te napisao *Social Foundations of Postindustrial Economies* (1999.) i *Why Deregulate Labour Markets* (1999.). Svim ovim djelima zajedničke su teme globalizacije i post-industrijskih transformacija, historijske uvjetovanosti, ali i međunarodne hibridizacije nacionalnih socijalnih modela, vezanosti ekonomske i socijalne sfere, društvene reprodukcije i socijalne pravde – te posebno inzistiranje na ključnoj ulozi rada kao točke u kojoj se društveno, osobno i ekonomsko presijecaju.

Ovom prilikom, Esping-Andersen okupio je tim renomiranih suradnika s kojima je pokušao pružiti empirijski utemeljenu skicu za transformaciju sustava socijalne sigurnosti u oblik koji bi bio adekvatan gospodarskim, sociodemografskim i kulturnim okolnostima (i rizicima) karakterističnim za dinamičnu i fleksibilnu postindustrijsku, "informativnu" eru na čijem se početku nalazimo.

Poslijeratno zdanje socijalne države više nije djelotvorno, ne štiti građane od

rizika niti ih adekvatno sprema za izazove koje donosi nova ekonomija i novo društvo. Već i sam teret demografskih trendova čine postojeće sustave neodrživim, no promjene u sferi obitelji i rada čine ih i neadekvatnim. U šest poglavlja autori se osvrću na četiri područja koja vide kao ključna za učinkovitu transformaciju socijalne države.

Potragu za novim "Dobrim društvom" Esping-Andersen počinje pregledom postojećeg stanja, trenutno implementiranih socijalnih modela te akutnih socijalnih i razvojnih poteškoća. Građeci pretpostavke istraživačkog i socijalno-političkog programa, autor naglašava potrebu za adekvatnom metodologijom, koju nalazi u holističkoj perspektivi životnog toka i "sustavu socijalnih računa". Zatim se pragmatički osvrće na koncepte "socijalne pravde", te skicira trenutno "ideološko bojište", u kojemu razne ideologije (od socijal-demokracije do neo-liberalizma) na različit način inspiriraju i opravdavaju trenutne transformacije socijalnih politika.

Niska obrazovna postignuća, odnosno manjak vještina najsnažnija su odrednica siromaštva i socijalne isključenosti. U suvremenoj ekonomiji temeljenoj na znanju, marginalnost osoba, koje ne barataju adekvatnim vještinama, višestruko je opasna. S jedne strane, takav deficit umanjuje ukupnu proizvodnost društva. S druge, nedostatak obrazovanja katastrofalno utječe na blagostanje, sigurnost i mogućnost društvene reintegracije takvih osoba. Politike aktivacije i naknadnog obrazovanja, mada dobro usmjerene, stižu prekasno. Takve su mjere po svojoj prirodi tek paliјativne, skupe i ograničenog dosega. Ono što bi bilo bitno učinkovitije i za pojedince i za čitavo društvo jest stavljanje naglaska na preventivnu strategiju društvenog ulaganja u mlade, kako bi do stanja pobrazovanosti i nesposobnosti za učenje dolazilo čim rjeđe. Djetinjstvo provedeno u siromaštvu najsnažniji je uzrok lošeg kognitivnog razvoja, a zatim i lošeg obra-

zovnog uspjeha. Stoga je omogućavanje kvalitetnog djetinjstva u materijalnoj sigurnosti i univerzalne pokrivenosti uslugama koje potpomažu razvoj djeteta (od jaslica nadalje) nužan uvjet i najbolja garancija niske društvene isključenosti i kvalitete radne snage – a time i blagostanja čitavog društva sutrašnjice. Upravo je stoga potrebno zajamčiti adekvatne prihode svakom kućanstvu s djecom, preferabilno omogućavanjem zapošljavanja (ali ne i prisilom na rad) oba roditelja, no neminovni su i transferi ranjivim skupinama (samohrane majke, obitelji vrlo niskih prihoda, radno nesposobni) koji svojim radom ne mogu osigurati adekvatno blagostanje.

Treće poglavlje bavi se vrlo srodnom temom, novim rodno-radnim ugovorom, odnosno usklađivanjem obiteljskog i radnog života. Radna aktivacija žena nije samo kompenzacija manjka radne snage usljed smanjenog fertiliteta ili ustupak feminističkim zahtjevima, već i suvremena nužnost rada oba bračna partnera radi osiguravanja adekvatne razine obiteljskih prihoda. Širom Europe, žene su u protekla tri desetljeća masovno ušle na tržište rada, ali u većini zemalja zauzimaju strukturalno nejednake pozicije. Ova "maskulinizacija" ženskih uloga prouzročila je brojne tenzije između obiteljskog i radnog dijela života. S jedne strane, ukoliko je jedina opcija otvorena majci višegodišnje "povlačenje u obitelj" na položaj kućanice, ona će biti manje sklona rađanju djece jer to prouzrokuje prekid karijere i smanjivanje obiteljskih prihoda. Iako značajan dio žena (pa i muškaraca) stavlja obitelj ispred karijere, za veliku obitelj potrebni su i veliki prihodi koje u suvremenom društvu otac sam rijetko može priskrbiti. Rezultat ovakve konstelacije su i niska zaposlenost žena i nizak fertilitet, što je ogroman gubitak i za blagostanje obitelji i za blagostanje društva. Ovakav nepoželjni rezultat može se ublažiti primjenama ženama naklonjenih politika, poput poticanja rada na nepuno

radno vrijeme (*part-time*), plaćeni porodni dopusti te raširene i jeftine usluge skrbi za djecu. Ovakve mjere smanjuju kontradikcije rada i obitelji, ali uvode neke nove, poput daljnje segmentacije žena u periferni, slabije plaćeni dio tržišta rada bez adekvatne mogućnosti karijere i upotrebe ljudskog kapitala. Malo je pitanja važnijih od ovog; budućnost Europe ovisi o učinkovitom (i po pitanju produktivnosti i po pitanju fertiliteta i po pitanju zadovoljstva građana) rješavanju proturječja radnog i obiteljskog života – i kod majki i kod očeva.

U četvrtom poglavlju posvećenom zaposlenosti autorsko pero preuzima Duncan Gallie. Iako su trendovi povećanja intenziteta i fleksibilnosti rada te potreba za stalnim usavršavanjem univerzalni za čitavu EU, kvaliteta radnih mjesta i mogućnosti koja ona pružaju zaposlenima uvelike se razlikuju. Niskokvalificirani poslovi (bilo u proizvodnji bilo u uslugama) redom nude manje prilika za usavršavanje, veću nestabilnost zaposlenja, pa i veće izgleda za “radno siromaštvo”, što zajedno vodi u začarani krug loših poslova, loših primanja i neadekvatnih radnih vještina. Ovakav “udes” posebno pogađa nezaposlene, koji usprkos mjerama aktivacije učestalo cirkuliraju između kratkotrajnih loših poslova i burze. Puka činjenica zaposlenosti nužna je, ali nije dovoljna zaštita od marginalizacije. Na suvremenom tržištu rada, koje odlikuje brzo zastarijevanje vještina, najbolja bi preventivna strategija za održavanje ljudskog kapitala i jednakosti šansi na tržištu rada bila uvođenje institucionalizirane obaveze cjeloživotnog obrazovanja (na primjer putem subvencija i dopusta za obuku). Ne manje važan od rasta broja radnih mjesta jest rast kvalitete zaposlenosti. Umjesto “klasičnih” rizika poput buke ili opasnih strojeva, na suvremenom radnom mjestu stres, višak radnog pritiska i manjak radne autonomije predstavljaju nove ali po zdravlje, produktivnost i blagostanje radnika jednako pogubne radne rizike. Oni zahtije-

vaju izradu novih sigurnosnih i zdravstvenih standarda i protokola. Gallie osporava tezu kako su kvalitetnije ustrojene poslovi koji obraćaju pažnju na zdravlje, stres i obrazovanje skuplji od poslova koji ne reguliraju te sfere. Dobro su poznate i vrlo skupe posljedice bilo intenziteta posla (tzv. *burnout*), bilo zastarijevanja vještina. Takvi uvjeti ne samo da smanjuju zadovoljstvo zaposlenih u svim sferama njihovih života, već uvelike umanjuju društvenu produktivnost i guraju radnike na periferiju kako im vještine zastarijevaju, a zdravlje slabi. Težimo li produljenju radnoga vijeka i većoj aktivnosti starijih kohorti u sve nepovoljnijoj demografskoj slici Europe, bitno je da radna mjesta budu ustrojena tako da omogućavaju održanje psihofizičkog zdravlja, motivacije i vještina.

U petom poglavlju John Myles razmatra potrebu za adekvatnim i pravičnim preustrojem mirovinskog sustava. Današnji umirovljenici, europske poslijeratne generacije, uživale su rijetku konjunkturu dugog perioda visokog rasta i pune zaposlenosti. To im je, uz snažne mirovinske garancije omogućilo da prikupe značajne resurse. Međutim, izmjena obrazaca zapošljavanja i toka karijere, nepovoljna demografska slika, te nestabilniji ekonomski razvoj nagovještavaju “crne dane” za mirovinske sustave i (barem neke) buduće umirovljenike, ne učini li se adaptacija sustava. Myles ne svodi ovu temu na budžetsko pitanje izbora odnosno učinkovitosti mirovinskih fondova ili PAYGO sustava, nego postavlja jednostavnu jednadžbu društvene preraspodjele: kakvim će se socijalnim ugovorom dio društvenog bogatstva koji proizvode zaposleni preraspodjeljivati umirovljenicima? Tu su dva središnja pitanja. Prvo, međugeneracijske pravednosti: da li će troškove sustava snositi mladi koji će plaćati veće doprinose odnosno poreze ili umirovljenici koji će dobivati niže mirovinske naknade. Drugo, ono unutargeneracijske pravednosti: da li će mirovinske

naknade svih umirovljenika omogućavati adekvatni životni standard te da li će mirovine pravedno reflektirati strukturu doprinosa tijekom radnoga života. Smjernice o produljenju radnog vijeka koje bi riješile dobar dio problema raspodjele ipak neće biti lako ostvariti s obzirom da su i kod poslodavaca i kod zaposlenika razvijena očekivanja ranog i potpunog umirovljenja. Po strani novčane preraspodjele, ostvarivanje garancija kvalitete starosti zahtijevat će puno više usluga skrbi za stare i nemoćne – ne samo zato što broj starih sve više raste nego i stoga što je sve manje kućanica koje su tradicionalno pružale usluge skrbi unutar obitelji.

U završnom poglavlju Anton Hemmerjick usporedno oslikava na nacionalnoj i europskoj razini recentne promjene na analiziranim područjima socijalne politike. Tvrdi nadnacionalna regulativa socijalnih pitanja i zakonska harmonizacija i dalje se doimlju neizgledno. Međutim, različiti sustavi socijalne politike suočeni su sa sličnim skupom problema, pri rješavanju kojih se ipak rado procjenjuju i koriste elementi tuđih iskustava. Takva "hibridizacija" socijalnih politika na europskoj razini, kao i procvat nacionalnih "socijalnih paktova" navodi Hemmerjicka na optimističko zapažanje kako razvoj "europskog socijalnog modela", umjesto "trke prema dnu" i socijalnog dampinga, karakterizira iznenađujuća razina solidarnosti, usuglašavanja i pregovaranja te čvrsto pristajanje uz principe socijalne države. Te principe otjelovljuje i model otvorene koordinacije (*Open method of co-ordination*), o kojemu na nekoliko uvodnih stranica ove knjige piše jedan od njegovih tvoraca, belgijski ministar socijalne skrbi Frank Vanderbroucke.

Ova je knjiga sadržajno daleko od normativne sfere, pa tako pruža tek grube smjernice, "novu optiku" za razvoj prikladnijih socijalnih modela. Ne prilaže konkretnu "čarobnu formulu" kako se nositi sa izazovima fleksibilnosti i društva znanja, niti kako

osigurati održivi razvoj i adekvatno blagostanje svih građana kroz čitav životni tijek. S ovim pitanjima svaka će se europska zemlja (pa tako i Hrvatska) morati nositi na vlastiti način i pronalaziti vlastita pragmatična rješenja pri ostvarivanju sličnih ciljeva i nošenju sa zajedničkim globalnim izazovima. Otvorena analitička razmatranja kakva pruža ova knjiga, te neobvezujuća razmjena i međusobna procjena iskustava utjelovljena u modelu otvorene koordinacije, to breme ipak uvelike olakšavaju.

Teo Matković

REVUE INTERNATIONALE DE SÉCURITÉ SOCIALE

Godina 46, 2004.

U prvom broju ovog časopisa nalazimo nekoliko zanimljivih članaka, posvećenih sustavima socijalne sigurnosti u europskim zemljama.

Jedan od tih članaka je *Mirovinske reforme u baltičkim zemljama: konvergencija «s Europom» ili «sa svijetom»?* autora Bernarda H. Caseya. Kao što je poznato, tri baltičke zemlje (Estonija, Letonija i Litva) postale su 2004. godine članice Europske unije. Kada se radi o mirovinskim sustavima tih zemalja, osnovno je pitanje koji će mirovinski model baltičke zemlje dugoročno usvojiti – «europski model» koji u prvom planu ima solidarnost i adekvatnu mirovinu ili pak «model Svjetske banke» (svjetski model) koji insistira na stabilnosti javnih financija, nacionalnoj štednji i gospodarskom rastu. U prvoj fazi mirovinske su reforme u baltičkim zemljama bile usmjerene na podizanje dobi odlaska u mirovinu i druge mjere koje vode neposrednijoj vezi između uplaćenih doprinosa i mirovinskih davanja, što je sukladno europskom socijalnom modelu. Međutim, u dru-